

KİTAP TANITIMI/ BOOK REVIEW

**Selda KAYA KILIÇ, *Türkiye’de İl Yönetimi (1839-1923)*,
Berikan Yayınevi, Ankara 2018, 320 sayfa, ISBN:
9786057501516**

Yasemin Zahide EROL*

Osmanlı Devleti’nin XIX. yüzyıl boyunca en büyük meselelerinden birisi vilayet idaresi olmuştur. Osmanlı klasik eyalet teşkilatı, XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tımar sistemindeki bozulmalara ve devletin zayıflamasına paralel olarak bozulmaya başlamışsa da, XIX. yüzyıla kadar önemli bir değişikliğe uğramadan devam etmiştir. XIX. yüzyıla gelindiğinde II. Mahmut’un her alanda giriştiği reformlardan Osmanlı yönetim sistemi de etkilenmiş, taşra idaresi ve mülki taksimatta bazı düzenlemeler yapılmıştır. Ancak, Osmanlı taşra idaresindeki bozulmaların giderilmesi için yapılan bu reformlardan başarılı ve kalıcı bir sonuç alınmamıştır. 1839 yılına gelindiğinde Tanzimat Fermanı’nın ilanı ile gelen maliye başta olmak üzere her alanda merkezîyetçi eğilim, idaredeki zayıflıkların giderilmek istenmesi ve bazı siyasi gelişmeler ülke idaresinde yeniden yapılanmayı zorunlu hale getirmiştir. Tanzimat’la başlayan bu süreç, daha sonra yayınlanan talimatnameler ve nizamnameler ile devam etmiştir. Özellikle, 1864 ve 1871 Vilayet nizamnameleri Osmanlı idare tarihinde önemli dönüm noktaları olup, Osmanlı vilayet sisteminin daha sistemli ve modern bir yapıya kavuşmasını sağlamışlardır. Konunun, Osmanlı Devleti’nin günümüz Türkiye sınırları içerisinde kalan vilayetlerinin değişimi ve düzenlenmesiyle sınırlandırıldığı söz konusu çalışmada, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e kadar olan dönemde Osmanlı vilayet sistemindeki yeniden yapılanma, yapılan düzenlemelerle birlikte kurulan temsili organlar ve yargı sistemi ayrıntılarıyla ele alınmıştır.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Selda Kaya Kılıç’ın kaleme aldığı *Türkiye’de İl Yönetimi (1839-1923)* adlı çalışma, 2018 yılında Berikan Yayınevi tarafından basılmıştır. Bu çalışma, Prof. Dr. Selda Kaya Kılıç’ın 1995 yılında hazırladığı “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye’de İl Yönetimi” başlıklı doktora tezinin

* Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, yaseminzahideerol@gmail.com

bazı düzenlemeler yapılarak kitap haline getirilmesi sonucunda oluşturulmuştur.¹

320 sayfadan oluşan kitap, önsöz, kısaltmalar, konu ve kaynaklar ile girişten başka 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm “*Tanzimat Dönemi Eyalet Yönetimi*”; ikinci bölüm “*1864-1876 Döneminde Vilayet Yönetimi*”; üçüncü ve son bölüm ise “*Meşrutiyet’ten Cumhuriyete İl Yönetimi*” başlıklarından oluşmaktadır. Kitabın sonunda ise sonuç ve bibliyografya ile ekler yer almaktadır.

Konunun ve kullanılan kaynakların kısaca tanıtılmasıyla başlayan kitabın giriş bölümünde (s.17-20) Osmanlı Devleti’nin Tanzimat’tan önceki idari yapısı hakkında genel bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde (s.21-86) öncelikle Tanzimat Fermanı’nın 1839’da ilan edilmesinden 1864 yılında çıkarılan Vilayet Nizamnamesi’ne kadar geçen süre içinde Osmanlı Devleti’nin eyalet yönetimi ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Tanzimat’la birlikte eyalet yönetiminde meydana gelen değişimlere valilik kurumunun geçirdiği değişimle başlayan yazar, Tanzimat dönemindeki idari yapıyı detaylarıyla incelemiştir. Tanzimat’ın mali alandaki uygulamalarına da yer verilen bu bölümde *muhassıllık* ve *muhassıllık meclisleri*, bunların görevleri ve çalışma şekilleri üzerinde önemle durulmuştur. Daha sonra defterdarlık kurumunu ele alan yazar, bu teşkilatın daha önce kesin olarak belirlenememiş olan kaldırılma tarihini tespit etmiştir. Yine bu bölümde Tanzimat dönemi güvenlik sorunu ele alınmış ve zaptiye teşkilatı hakkında bilgiler verilmiştir. Bölümün devamında Tanzimat Fermanı’nda yer alan maddelerin layıkıyla uygulanabilmesini sağlamak üzere yapılan denetleme girişimlerinden, teftişlerden ve imar meclislerinden bahsedilmektedir.

İkinci bölümde (s.87-205), Tanzimat’tan sonra taşra yönetiminde yapılan ilk sistemli düzenleme olan 1864 Vilayet Nizamnamesi’nden 1876 Kanun-ı Esasi’ye kadar geçen dönemde Osmanlı Devleti’nin vilayet yönetimi ele alınmıştır. Konuya 1864 öncesi Osmanlı İmparatorluğu’nun genel durumuna değinerek giriş yapan yazar, ardından Vilayet Nizamnamesi’nin hazırlanışını, vilayet yönetimine getirdiği düzenlemeleri, önce Tuna Vilayeti ve daha sonra tüm ülkede uygulanışını incelemiştir. Nizamnamenin maddeleri doğrultusunda vilayet yönetimini açıklayan yazar, vilayetlerin yeni yapısı, idari taksimatı, vali başta olmak üzere, vali muavinliği, mektubçu, umur-ı hariciye memuru ve diğer memurlar ile bunların görevleri hakkında bilgiler vermiştir. Vilayetlerin maliye teşkilatına da değinen yazar, konu

¹ Selda Kaya Kılıç, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye’de İl Yönetimi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara 1995.

kapsamındaki bazı vilayetlerin çeşitli yıllara ait bütçelerinden verdiği örneklerle vilayetlerin yıllık gelir ve giderlerini, bunların tür ve miktarlarını gösteren cetveller verirken, yeni oluşturulan vilayetler, vilayetlere bağlı sancaklar ve buralara atanan yöneticilerin isimlerini de listeler halinde sunmuştur.

Vilayetlerin güvenlik işlerinden de bahsedilen bu bölümde, vilayet meclislerine (Vilayet İdare Meclisleri ve Vilayet Umum Meclisleri) değinilerek, bunların yapıları, üyeleri, üyelerin nasıl seçildiği, bu meclislerdeki gayrimüslimlerin durumları, ne oranlarda temsil edildikleri, meclislerdeki protokol ve tutulan zabıt defterleri ayrıntılarıyla incelenmiştir. Son olarak vilayetlerdeki basın-yayın ve eğitim-öğretim faaliyetleri, vilayet yıllıkları, vilayet gazeteleri, vilayetlerin nüfusları ve öğrenci sayıları belgelere dayanılarak ortaya koyulmuştur.

Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e İl Yönetimi başlıklı üçüncü ve son bölümde (s.207-267) ise, 1876 Kanun-ı Esasi’den Cumhuriyet’e kadar olan dönemde vilayet yönetimi ve valinin konumu ele alınmıştır. Ayrıca, Kanun-ı Esasi’nin ilanından sonra vilayet yönetimi ile ilgili yapılan görüşmeler ve Mebuslar Meclisindeki vilayet kanunu tartışmaları üzerinde durulmuştur. Ayrıca, Osmanlı merkezîyetçiliğine karşı olan ve Adem-i merkezîyetçi görüşleriyle tanınan Prens Sabahattin’in görüşlerine yer vererek muhalefetin öngördüğü yönetim biçimi anlatılmıştır. Yazar, yönetim konusu üzerinde ısrarla duran II. Abdühamid’e, valiler ve ileri gelen devlet adamları tarafından sunulan ve ülke yönetimiyle ilgili sorunları ve çözüm yollarını bildiren pek çok layihadan en önemlilerini ayrıntıları ile ele almıştır. Bu bölümde üzerinde durulan diğer konu da uluslararası bir mesele haline gelen Ermenilerin durumu dolayısıyla yabancı devletlerin, Anadolu’nun doğu illerinde uygulanmasını uygun gördükleri reform programıdır. Reform programı kapsamındaki idari ıslahat tasarısının konu ile ilgili maddeleri ve bu maddeler ile ilgili komisyon üyelerinin düşünceleri ayrıntılarıyla incelemiştir. Söz konusu bölümün sonunda ise 1913 tarihli İdare-i Umumiye Vilayet Kanun-ı Muvakkatı değerlendirilmiş, günümüzde de il özel yönetimine ilişkin maddelerinin çoğu yürürlükte olan 1913 kanununun kendisinden önce uygulanan vilayet nizamnamelerinden farkı anlatılmıştır.

Sonuç (s.268-277) kısmında eserin genel bir özeti yapılırken, kitabın sonunda yer alan kaynakça (s.279-289) arşiv vesikaları, yazma eserler, salnameler, yayınlanmış vesikalar, gazeteler ile araştırma ve incelemeler olarak gruplandırılmıştır. Ekler (s.291-320) kısmında bazı talimatname ve arşiv belgeleri ile vilayetler ve vilayetlere bağlı livaları gösteren cetveller yer almaktadır.

Sonuç olarak, XIX. yüzyıl Osmanlı vilayet yönetimine dair önemli ve detaylı bir çalışma olan bu eser, hem bir doktora tezi olması hem de kullanılan kaynakların çeşitliliği ve alana yeni katkılar sunması açısından son derece önemlidir. 1839 Tanzimat Fermanı ile başlayan yeniliklerin ülke yönetimi ile ilgili olanlarının hayata nasıl geçirildiği, ülke yönetiminin yeni baştan nasıl düzenlendiği, yönetimde kimlerin yer aldığı, görevleri, hangi aşamalardan ve düzenlemelerden geçtiği ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Oldukça kapsamlı hazırlanan bu çalışmada konuyla ilgili nizamnameler, talimatnameler, arşiv belgeleri, vilayet ve devlet salnameleri, zabıt defterleri, gazeteler, yazma eserler ve çok sayıda araştırma ve inceleme eserler kullanılmıştır. Yine belgelere dayanarak, çok sayıda cetveller hazırlanmıştır. Özellikle vilayetlerdeki gelir ve giderler ile bunların türleri ve miktarları belirlenmiştir. XIX. yüzyıl Osmanlı vilayet yönetimindeki yeniden yapılanmayı, belgeler ışığında ayrıntılarıyla ve yeni katkılarla ele alan bu akademik çalışma, konuyla ilgilenenler için önemli bir kaynak niteliğindedir.